

Keskkonnatasud Eesti jäätme poliitika elluviimisel

1. Keskkonnatasude üldeesmärk on:

- * ergutada loodusvarade säästlikku kasutamist;
- * tõhustada keskkonnasõbralikuma toorme ja kütuse kasutamist;
- * toetada riigi keskkonnakaitse haldusregulatsioonide kasutamist ning suurendada nende tõhusust;
- * aidata kaasa keskkonnaga seotud tootmisväliste kulutuste muutmisele tootmiskuludeks ja selle arvestamisele toodete hinna sisse;
- * ergutada loodusvarade kasutajaid ja keskkonna saastajaid rakendama keskkonnakaitse meetmeid;
- * tõsta meie elukvaliteeti ja kaitsta inimeste tervist parendades meie elukeskkonda (nt vähendades saastamist);
- * suurendada majanduse konkurentsivõimet, kasutades loodusressursse säästlikumalt, luues uusi töökohti ja suurendades regionaalset sidusust;.
- * toetada ökoinnovatsiooni, võttes kasutusele uusi keskkonnasõbralikke tehnoloogiaid ja tooteid;
- * luua riigile ja kohalikele omavalitsustele finantsvõimalusi üldvajalike keskkonnainvesteeringute tegemiseks;
- * tõsta elanike keskkonnateadlikkust ja muuta nende käitumist keskkonnasõbralikumaks.

2. Ülevaade praegusest olukorrast jäätmekäitluses

Jäätmete ladestamise saastetasu maksis 2006. aastal 35 ettevõtet. Need oli avalikud prügilad ja ettevõtted, kellel on omal jäätmete ladestamiskohad. Kokku laekus 2006. aastal jäätmete ladestamistasu 267,5 miljonit krooni. Ladestatud kogusest (11 mln t) moodustasid põlevkivi kaevandamise, põletamise ja töötlemise jäätmed 95,4%. Nende eest makstav saastetasu moodustas 72% kogusummast. Märkimisväärne oli veel olmejäätmete kogus ja selle eest makstud saastetasu – 27,4% üldsummast. Olmejäätmete saastetasust laekus kohalike omavalitsuste eelarvetesse 33,7 mln kr jäätmehoolduse arendamiseks.

Jäätmekogused ja tasusummad 2006. aastal

Jäätmeliik	kogus, t	summa, tuh kr	%
s.h tava+olme	470 692	78 796	27,4
Pigijäätmeid, arseeni, asbesti, pliid jne sisaldavad jäätmed	1 392	1 625	0,6
Ohtlikud jäätmed, mis ladestati tavajäätmete prügilasse	26 769	421	0,1
Hg, Cd, tsüaniide, PDB-d, PCT-d jne sisaldavad jäätmed	20	94	0
Põlevkivi aheraine	4 398 001	26 388	9,2
Põlevkivi lend- ja koldetuhk	5 164 303	167 840	58,4
Põlevkivi poolkoks	894 822	12 304	4,3
Kokku	10 956 000	287 468	100

Allikas: KKM arvutuslikud andmed

Kuni viimase ajani oli keskkonnatasude toimimise esmane prioriteet ergutada jäätmete nõuetekohast ladestamist. Kui prügilala vastu nõuetele, rakendatakse nõuetele mittevastavuse koefitsiente. Need koefitsiendid pidid motiveerima jäätmete ladestamist nõuetele vastavasse prügilasse. Valikuvõimalus oli vaid tava- ja olmejäätmetel alates 2001. aastast, mil valmis Väätsa prügilala. Suurem osa Eestis tekkinud jäätmetest ladestati

veel 2006. aastal nõuetele mittevastavatesse prügilatesse. Ilma nõuetele mittevastavuse koefitsiendi rakendamata sai saastetasu arvutada vaid kaevandusjäätmete (ladestuskohale ei olegi kehtestatud nõudeid) ja ca 70% tavajäätmete korral. Põlevkivi poolkoks ning lend- ja koldetuhk ladestati nõuetele mittevastavalt, samuti 293 tonni põlevkiviõli tootmise pigijäätmeid.

Tabel 11. Nõuetekohasuse koefitsiendi kasutamine 2006. aastal

Prügila nõuetekohasuse koefitsient	Saastetasu, tuh kr
1 - nõuetekohaselt ladestatud	68 590
2 – tava- ja olmejäätmed, nõuetele mittevastavalt	37 628
2,5 – põlevkivi poolkoks, nõuetele mittevastavalt	12 304
5 – põlevkivi lend- ja koldetuhk	167 840
8 – ohtlikud jäätmed, nõuetekohaselt	1 106

Allikas: KKM arvutuslikud andmed

Võrreldes 2002. aastaga ei olnud 2006. aastaks jäätmekäitluses olulist positiivset nihet keskkonnanõuete järgimise alal toimunud. Praeguseks on aga jõudnud kätte aeg, kus Euroopa Liiduga ühinemisel tehtud mõõndused ja üleminekuperioodid lõpevad. 2009. aasta 16. juulist tohib jäätmeid ladestada ainult nõuetele vastavatesse prügilatesse, samuti peavad kõik ladestamistehnoloogiad olema nõuetekohased.

EL jäätmepoliitika järgib rangelt jäätmekäitluse hierarhiat. Selle hierarhia kohaselt tuleb jäätmekäitluses järgida prioriteete järgmiselt:

- 1) jäätmetekke vähendamine
- 2) korduvkasutamine
- 3) jäätmete ringlussevõtt materjalina
- 4) jäätmete põletamine e energiakasutus
- 5) jäätmete ladestamine

Hierarhia tasandid 2-4 on kokku üldnimetusega TAASKASUTAMINE

Jäätmekäitluse eesmärgid Eestis, mida tahetakse jäätmete kõrvaldamise (ladestamise) saastetasu toel täita:

* Üldine eesmärk: Vähendada jäätmete ladestamist, ergutada teiste käitlusviiside kasutamist:

- * Tavajäätmed – taaskasutamine;
- * Olmejäätmed – vähendamine, ringlussevõtt, energiakasutus;
- * Aheraine ja kaevandamisjäätmed – ringlussevõtt;
- * Põlevkivi poolkoks – taaskasutamine;
- * Põlevkivituhk – taaskasutamine;
- * Ohtlikud jäätmed - ohutu ladestamine, põlevjäätmete osas energiakasutus (nt põlevkivi fuussid, vanaõlid jms).

3. Tasumäärade kehtestamise alused

Seega peavad keskkonnatasud jäätmete alal järgmisel perioodil motiveerima esmajoones jäätmetekke vähendamist ja taaskasutamist. Selleks püütakse mõjutada jäätmetekitajaid kõrgemate ladestamistasudega, et näidata, et jäätmete ladestamine ei ole odav ja suunata jäätmetekitajaid kasutama teisi jäätmekäitluse hierarhia võimalusi. Praegused jäätmete ladestamise tasumäärad on veel liiga madalad selleks, et seda motiveerida. Ka võrreldes teiste riikide jäätmemaksudega on ladestamise tasumäärad Eestis madalamad kui nt

Tšehhis ja Ungaris ning isegi kuni 10 korda madalamad kui Belgias, Hollandis ja Austrias. Kõrgemate tasumäärade kehtestamise ja sellest tulenevalt tava- ja olmejäätmete ladestamise hinna kasvuga peab kaasnema järelevalve tõhustamine Keskkonnainspektsiooni ning kohalike omavalitsuste poolt

Keskkonnatasud teenivad seega kahetist eesmärki. Esiteks peavad nende määrad olema piisavalt kõrged selleks, et mõjutada ettevõtjaid investeerima väiksema keskkonnoormusega tootmisse, kasutama ökonoomsemalt ja jätkusuutlikumalt Eesti loodusvarasid, vähem saastama, vähem jäätmeid tekitama et seeläbi maksta vähem keskkonnatasusid. Teiseks aitavad keskkonnatasudest kogutud summad, suunatuna tagasi keskkonnakaitsele vältida ja vähendada keskkonna saastamist ning keskkonna- ja loodusvarade kasutamise seotud kahjustusi.

Keskkonnatasude rakendamise üldised põhimõtted

1. Saastaja – loodusvara kasutaja maksab. Lõpptulemusena maksab tarbija, aga läbi tootjahinna mõjutavad keskkonnatasud tootjat järgima keskkonnanõudeid.
2. Keskkonnatasud on osa turumajanduse juhtimise süsteemist ning nende rakendamisel on esmane nõue, et nende abil aidataks kaasa keskkonna seisundi säilitamisele ja parendamisele ning loodusvarade säästlikule kasutamisele;
3. Keskkonnatasude rakendamisel on kaks olulist piirangut:
 - majanduse efektiivsus ja konkurentsivõime ei tohi väheneda
 - hüvede jaotumine sotsiaalsete gruppide vahel ei tohi muutuda ebaõiglasemaks;
4. Kõiki ettevõtjaid koheldakse võrdselt, tasumäärad kehtestatakse tähtsamate ressursiliikide, ohtlikumate ja enamlevinud saasteainete ja jäätmeliikide kohta, kusjuures erisusi ei rakendata;
5. Keskkonnakasutus on tasuline sellise tegevuse ulatuses, mis nõuab keskkonnoala olemasolu. Keskkonnatasude seaduse § 5 lg 1 kohaselt maksab keskkonnatasu isik, kes on saanud keskkonnoalaga või seadusega sätestatud muul alusel õiguse eemaldada looduslikust seisundist loodusvara, heita keskkonda saasteaineid või kõrvaldada jäätmeid või on teinud seda vastavat õigust omamata. Seega on keskkonnatasu maksamise aluseks keskkonnoaluba ja selles esitatud tingimused;
6. Keskkonnakasutaja, kes eirab keskkonnoala omamise nõuet või saastab üle lubatud koguse, maksab keskkonnatasu kõrgendatud määra järgi;
7. Riigieelarvesse laekuvat raha kasutatakse riigi keskkonnapoliitika elluviimiseks solidaarsusprintsipiil;
8. Projektipõhine keskkonnakaitsemeetmete toetamine toimub SA Keskkonnainvesteeringute Keskuse (edaspidi KIK) kaudu;
9. Ettevõtjatel on võimalus taotleda saastetasu maksamise kohustuse asendamist tõhusate keskkonnakaitse meetmete finantseerimise kohustusega;
10. Tasumäärade kujundamisel arvestatakse, et nad peavad (meil - oma arengus) olema nii suured, et motiveerivad innovatsiooni. Ja kuigi nende kasv aastas on ka edaspidi suhteliselt väike, on kõiki asjaolusid arvestavalt tõus järkjärguline ja küllaltki pikas perspektiivis ette teada. Arvestades Eesti tootmise suhteliselt vananenud ja kehva

tehnoloogilist baasi, on vaja, et muudetaks tehnoloogiaid ei tehtaks vaid mingeid pisiparandusi, vaid et oleks tegu tehnoloogilise hüppega.

11. Tasumäärade kavandamisel jälgitakse ja analüüsitakse keskkonnatasude võimalikku kogusuurust juhul, kui ettevõtte peab maksma keskkonnatasu mitmes valdkonnas (nt AS Eesti Põlevkivi maksab maavara, veevõtu, veesaaste ja jäätmete ladestamise eest), arvestades ettevõtte jätkusuutlikkust ja meetmete võtmise võimalusi. Arvestatakse, et kokkuvõttes võiks kõikide keskkonnatasude liitmisel keskkonnatasude osatähtsus ulatuda Eesti majanduse praegusel arengutasemel enamvähem 10%-ni toote hinnast. Kui aga keskkonnamõju on väga suur, peab ka keskkonnatasu summaarselt olema rohkem kui 10% hinnast. Nii on see põlevkivielektri tootmisel ja nii peaks olema ka põlevkiviõli tootmisel.

Jäätmete kõrvaldamise saastetasude edasiarendamisel ja rakendamisel lähtutakse järgmistest asjaoludest:

1) Igasugune jäätmete aruandlus peab toimuma kaalumise andmetel, mitte mingitel tehnoloogilistel arvutustel. Prügilas on jäätmete kaalumise kohustuslik.

2) Tuleb täita prügilamääruse nõuet: prügilasse on keelatud ladestada vedelaid jäätmeid ja ladestatava koguse (ning sellest tulenevalt ka saastetasusumma) määramisel tuleb arvesse võtta vee või teiste vedelainete sisaldust jäätmetes (see probleem on sette ja põlevkivi poolkoksiga), kus senine arvestus on käinud tehnoloogilise protsessi sisendmaterjali tarbe järgi;

3) Saastetasumäärade tõstmine on vajalik eelkõige jäätmete taaskasutamise seisukohast. Ei saa nõustuda ettevõtjate sooviga tõsta alates 2010. aastast tasumäärasid ainult inflatsioonimäära või tarbijahinnaindeksi võrra. Jäätmekäitluse eesmärkide täitmiseks on tasumäärade hüpe vältimatu;

4) Alates 2009. aasta 16. juulist ei tohi enam jäätmeid ladestada nõuetele mittevastavasse prügilasse. Seepärast kaotatakse ära ka saastetasu arvestamisel prügila nõuetekohasuse koefitsiendid (KKTS § 21 lg 3);

5) Keskkonnatasude seaduse § 15 lg 2 ja 3 kohaselt kantakse 75% olmejäätmete ladestamise saastetasust jäätmete päritolu KOV eelarvesse. Silmas tuleb pidada aga seda, et esiteks need summad vähenevad oluliselt 2012. aastal seoses jäätmepõletamise tehase tööle hakkamisega ja teiseks töötab taoline jaotus põhimõtteliselt vastu taaskasutamise arendamisele. Nimetatud asjaolude ületamiseks tuleb hakata tegelema kohalike jäätmemaksude juurutamisega. See on jäätmeseaduse teema.

6) Põlevkivi aheraine ja kaevandusjäätmete taaskasutamise alal on pakkumine tekitatud. Järgmise perioodi ladestamise tasumäärade kehtestamisel lähtutakse säästliku ressursikasutuse eesmärgil nimetatud jäätmete tasumäärade ning nende maavarade, mida need jäätmed asendada saavad, kaevandamisõiguse tasumäärade koostoimest;

7) Eesti peab vähendama biolagunevate jäätmete ladestamist 2010. aastaks 20 tuh t võrra, aastaks 2013 aga koguni 100 tuh tonni võrra. Motivatsioon saab tulla ainult läbi saastetasu, mistõttu tuleb ka olmejäätmete saastetasumäära oluliselt tõsta. Saastetasu on üks osa kliendi teenustasust.

8) Jäätmete masspõletamist praegu ei maksustata, sest ei ole veel teada, milliseks kujuneb masspõletamise hind. Jäätmete põletamise tehas alustab tööd tõenäoliselt 2012. aastal. Esimeste kogemuste saamise järel pöörduetakse küsimuse juurde tagasi.

9) Jäätmetekke vähendamise eesmärgil tõstetakse pakendiaktsiisi, et vähendada jäätmete teket, lisades aktsiisiga maksustamise alla ka infopakendid. Aga see on pakendiaktsiisi seaduse küsimus.

10) Põlevkivi poolkoks saastetasumäära kehtestamisel arvestatakse, et poolkoks ei ole põlevkivituhaga samaväärne, sisaldab palju orgaanikat, mis on ressursi raiskamine, peale selle sisaldab poolkoks kantserogeenseid ja teisi väga ohtlikke ühendeid. Kuigi on olnud ka ettepanek, võrdsustada poolkoksi saastetasumäär tavajäätmete omaga, leiame, et tööstusjäätmeid ei saa käsitleda tava- ja olmejäätmetega täpselt ühtmoodi. Taaskasutamise eesmärk niikuinii jääb. Kuna riik ei oma põlevkiviõli tootmise suhtes selgelt negatiivset hoiakut, jälgitakse ka firmade majandusnäitajaid.

11) 2010. aastal kehtestatakse lähtudes EL ja Eesti jäätmepoliitika prioriteetidest uued tasumäärade baastasemed (vt tabel), ja pärast seda minnakse edasi järk-järgult 5%-lise aastase tasumäärade kasvuga. Arvestades kõiki asjaolusid (jäätmepoliitika prioriteetidid, elanike ja ettevõtjate motiveeritus ja võimalused) Keskkonnaministeerium esitab alljärgnevas tabelis välja jäätmete ladestamise saastetasumäärad. Praegu eeldame, et ka aastatel 2016-2020 jätkub saastetasumäärade 5%-line kasv. Samas peab siiski arvestama, et muutuvates majandustingimustes ja keskkonnakaitsevajaduse korral võib käsitletava perioodi jooksul kerkida vajadus ka nende plaanide korrigeerimiseks.

Jäätmete ladestamise hüpoteetilised saastetasumäärad, kr/t

Jäätmeliik	2010.a
Olmejäätmed	250
Ehitus-lammutusjäätmed (variant 1)	250
Ehitus-lammutusjäätmed (juhul kui leitakse, et on mõttekas kehtestada väiksem tasumäär kui olmejäätmetel) (variant 2)	125
Põlevkivi aheraine ja rikastusjäätmed	12
Põlevkivituhk	78,3
Poolkoks	117,5

